

SI 95 Sigtuna, Kv. Professorn 1

Litteratur: M. Källström, Ännu en rungåta avslöjad i Sigtuna?, [K-blogg](#) den 15 februari 2014, Gott öl i Sigtuna, i: *Situne Dei* 2014, s. 52 ff., Vardagens runor, i: *Sigtunaguide* 2016, s. 33, Sighs and sorrows – but no laughter? Expressions of emotions in runic inscriptions, i: *Tears, sighs and laughter. Expressions of emotions in the Middle Ages* (2017), s. 284 ff., Plugget på vikingatiden. Att lära sig läsa och skriva i vikingatidens och medeltidens Sigtuna, i: *Populär arkeologi* 2021:1, s. 46; Till bords med Balle, i: *Populär arkeologi* 2022:4, s. 46; K. J. Nordby, DR 415 Berlin. Yet Another *rād þat* Inscription?, i: *Futhark* 5 (2014), s. 189, Lønruner. Kryptografi i runeinnskrifter fra vikingtid og middlealder. Avhandling for ph.d.-graden, UiO (2018), s. 102, 103, 243, 400; A. Wikström et al., Hos Herr Niklas och annat skrivkunnigt folk. Arkeologisk undersökning i kvarteret Professorn 1 i Sigtuna 1999–2000, *Up Sigtuna* RAÄ 195:1, MORR 63 (2021), s. 207; H. Williams, Rökstenen och världens undergång (2021), s. 191.

Äldre utbildning: M. Källström, teckning a.a. 2014 s. 53, K. J. Nordby, teckning a. a. 2018, s. 400.

Signum i Samnordisk runtextdatabas/Runor: [U SI95](#)

Ett revben av nöt med runor påträffades år 2000 vid en arkeologisk undersökning i kv. Professorn 1 (Ruta B11. Kontextnummer 2134. Fyndnummer 9420). Fyndet gjordes i hus C:U, ett bostadshus med rökugn, och dateras till ca 1040–1055 (fas 8b, Wikström et al. 2021, s. 207).¹ Benet förvaras nu i Sigtuna museum ([inv. nr 65459](#)).

Benets längd är 162 mm, bredd 26 mm och tjocklek 6 mm. Runorna är 11 mm höga. Ristningen finns på den konkava sidan av benet.

Fig.1. Runbenet SI 95 från Professorn 1. Foto Bengt A. Lundberg 2000 ([Arkivsök](#)).

Inskrift:

atuuik (chiffret upplöst: **aul kut**)

Ql gött.

»Gott öl.»

Till läsningen: Runa 1 har två bistavar. På den vänstra sidan om mitten finns en 3 mm lång ensidig bistav snett nedåt vänster och nedtill på den högra sidan en svagt bågböjd bistav snett uppåt höger. Den senare är ansatt 1,5 mm från huvudstavens bas. Runa 2 utgörs av en bindruna med två långa bågförmiga bistavar till **u**. En är ansatt strax nedanför toppen på

¹ Fyndet daterades tidigare preliminärt till perioden 1055–1075 (Mats Petterson, meddelande till HG 25/1 2012).

Runristade lösföremål från Sigtuna

Sl 95 Sigtuna, Kv. Professorn 1

huvudstaven och går snett nedåt höger, medan den andra går snett uppåt vänster strax till vänster om huvudstavens bas. Runa 3 har i toppen en 6 mm lång bistav snett nedåt höger. Från toppen av huvudstaven löper också en lika lång linje snett nedåt vänster. Den är mycket svagare än övriga linjer och utgår något nedanför toppen (se fig. 2). Diffusa skrapmärken finns även till höger om runans topp. Det troligaste är därför att denna linje inte är en del av den avsiktliga ristningen. Runan har även en bistav som utgår från huvudstavens mitt snett nedåt vänster och ned till baslinjen. Strax till höger om denna runa finns sex diagonala drag med knivsudden som liknar en sorts radering.

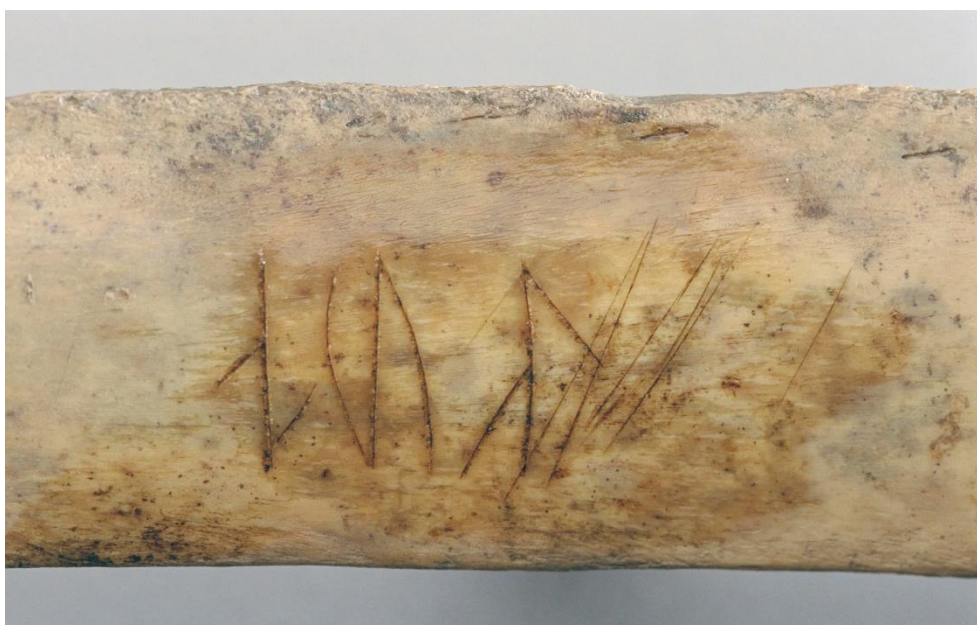

Fig. 2. Detalj av inskriften på Sl 95 från Professorn 1. Foto Bengt A. Lundberg 2000 ([Arkivsök](#)).

Inskriften utgörs av ett chiffer där man först ska läsa den ena av de två komponenterna i respektive bindruna och sedan vända benet 180 grader och läsa de återstående komponenterna. Resultatet blir i detta fall **aul kut** (se fig. 3). Att sekvensen **aul** bör ha ristats först framgår av att avståndet mellan runorna här är ungefär lika stort, medan det bildas ett större avstånd mellan **k** och **u** i sekvensen **kut** samt att också bistaven i **u**-runan står trängre.

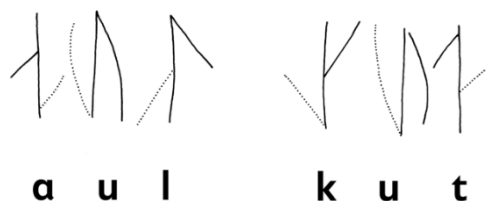

Fig. 3. Principen för chiffret i Sl 95. Teckning: Magnus Källström.

Ett chiffer av samma typ förekommer på ytterligare ett runristat djurben från kv. Professorn 1 (SI 89), där det döljer uppmaningen **rap þat** *Rād þat!* »Tyd detta!». Denna variant av chiffret är även känd från runinskrifter i Skara, Oslo och Bergen (se vidare artikeln för SI 89 och Nordby 2018, s. 100 ff.). Eftersom texten i detta fall innehåller en uppmaning att tyda runorna, ligger det nära till hands att uppfatta detta som den ursprungliga varianten av chiffret, vilket också den stora geografiska spridningen tyder på. Märkligt nog ger SI 95 med sin än så länge unika inskrift och datering till ca 1040–1055 det hittills äldsta kända exemplet på denna lönnskrift. Ytterligare en variant med ett avvikande innehåll kommer från Trondheim (se M. Källström, En lönnskrift från Trondheim (N 860), i: Futhark 13 (2022, publ. 2024), s. 147 ff.). Den har daterats till slutet av 1000-talet.

Runföljden **aul** återger av allt att döma en motsvarighet till fvn. *ol*, fsv. *öl* n. 'öl'. Skrivningen **au** för det *u*-omljudda *a*-ljudet finns sporadiskt belagt i uppländska runinskrifter i runföljder som exempelvis **uaurþr** *vprðr*, **aut** *ond* på U 617 och **suarthauþi** *Svarthofði* U 674 m.fl. (se G. Widmark, Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning 1 (1959), s. 28, 2 (2010), s. 76).

Ordet *ol* avser i detta fall rimligtvis drycken, även om det också kan syfta på tillfällen där öl förtärdes. Från medeltidslagarna känner vi bl. a. sammansättningar som *barns öl* (vid barns födelse), *bryllöps öl*, *fæstninga öl* (vid trolovning), *grava öl*, *kirkiogangs öl* (när hust-run första gången besökte kyrkan efter att ha fött barn) och *ærvís öl* 'arvöl' (se vidare Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 20 (1976), sp. 695 samt Schlyter passim). Ord som *Gravöl* och *taklagsöl* är ju inte heller obekanta för dagens språkbrukare.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av runristade lösföremål från Sigtuna. Dessa publiceras fritt tillgängliga på Internet.

Texten är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter eller känner till källor som inte har utnyttjats är du välkommen att meddela dessa på nedanstående e-postadress.

Författare: Magnus Källström/(Helmer Gustavson)
Kontakt: magnus.kallstrom@raa.se

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel. 08-5191 8000
www.raa.se